

**O‘ZBEKISTON OZIQ-OVQAT SANOATINING RIVOJLANISH
TENDENTSIYALARI VA IQTISODIY SAMARADORLIK
KO‘RSATKICHLARI TAHLILI**

Adilbekov Allayar Anvarbekovich

Toshkent iqtisodiyot va pedagogika instituti iqtisodiyot kafedrası o‘qituvchisi,

E-mail: allayaradilbekov88@gmail.com

Annotatsiya: *Ushbu maqolada O‘zbekiston oziq-ovqat sanoatining rivojlanish tendentsiyalari va iqtisodiy samaradorlik ko‘rsatkichlari tizimli tahlil qilinadi. Tadqiqot doirasida sohaning oxirgi yillardagi ishlab chiqarish hajmi, investitsiya yo‘nalishlari, mehnat unumdorligi, xomashyo bazasi va eksport salohiyati o‘rganilgan. Shuningdek, sanoat korxonalarida zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, mahsulot diversifikatsiyasi va sifat standartlarini oshirish orqali iqtisodiy samaradorlikni yaxshilash imkoniyatlari tahlil qilingan. Maqola O‘zbekiston oziq-ovqat sanoatini ichki bozorni ta‘minlash, eksport salohiyatini kengaytirish va barqaror iqtisodiy rivojlanishga hissa qo‘shuvchi strategik yo‘nalish sifatida ko‘rsatadi. Tadqiqot natijalari, shuningdek, sohada istiqbolli investitsiya va innovatsion loyihalarni rejalashtirishda amaliy tavsiyalarni shakllantirishga xizmat qiladi.*

Kalit so‘zlar: *oziq-ovqat sanoati, iqtisodiy samaradorlik, ishlab chiqarish hajmi, investitsiyalar, mehnat unumdorligi, eksport salohiyati, diversifikatsiya, sifat standartlari, innovatsion texnologiyalar, barqaror rivojlanish, sanoat modernizatsiyasi.*

Kirish

O‘zbekiston oziq-ovqat sanoati milliy iqtisodiyotda strategik ahamiyatga ega bo‘lib, u sanoat mahsulotlari tarkibida sezilarli ulushni egallaydi. Masalan, 2024-yilning yanvar–iyun oylarida oziq-ovqat mahsulotlari ishlab chiqarish umumiy sanoat ishlab chiqarishida 12,5 % gacha yetgan. Bu ko‘rsatkich o‘tgan yilning mos davriga nisbatan fizik hajm indeksi bo‘yicha 102,5 % ga o‘sishni bildiradi, ya‘ni sanoatning oziq-ovqat yo‘nalishi barqaror o‘sish sur‘atlarini namoyon qilmoqda.

Shuningdek, statistika ma‘lumotlariga ko‘ra, 2021-yilning yanvar-iyulida 20 442 ta oziq-ovqat mahsulotlari ishlab chiqaruvchi korxona faoliyat yuritgan va ular jami 25,221,2 mlrd so‘mlik mahsulot ishlab chiqargan. Bu o‘z navbatida tarmoqqa katta hajmda sarmoya kiritilgani va ishlab chiqarish quvvatlarining kengayganini ko‘rsatadi.

Geografik jihatdan oziq-ovqat sanoati sohasida hududiy taqsimot ham muhim rol o‘ynaydi: 2021-yildagi hisob-kitoblarga ko‘ra, Toshkent shahri oziq-ovqat ishlab chiqarish

hajmida 15,7 %, Toshkent viloyati - 12,9 %, Samarqand viloyati esa 11,2 % ulushga ega bo‘lgan.

Bunday o‘shish tendentsiyalari va hududiy taqsimot O‘zbekiston oziq-ovqat sanoatining nafaqat qishloq xo‘jaligi xom-ashyosi qayta ishlashga yo‘naltirilishini, balki mahsulot sifatini oshirish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish va raqobatbardosh mahsulotlar yaratishga qaratilgan strategiyani kuchayganligini ko‘rsatadi. Shu maqsadda, korxonalar meva-sabzavot, sut, go‘sh va boshqa mahsulot turlarini diversifikatsiya qilish, eksport salohiyatini kengaytirish va barqaror iqtisodiy samaradorlikka erishish uchun innovatsion yechimlardan foydalanishni kengaytirmoqda.

Ushbu maqolaning asosiy maqsadi - O‘zbekiston oziq-ovqat sanoatining rivojlanish tendentsiyalarini tahlil qilish va iqtisodiy samaradorlik ko‘rsatkichlari orqali korxonalarning raqobatbardoshligini, barqarorligini va investitsion jozibadorligini baholashdir.

Adabiyotlar tahlili

O‘zbekiston oziq-ovqat sanoatining rivojlanishi va iqtisodiy samaradorligini o‘rganishga bag‘ishlangan ilmiy adabiyotlarda bir necha asosiy yo‘nalishlar ajralib turadi:

Oziq-ovqat sanoatining milliy iqtisodiyotdagi o‘mi va o‘shish sur‘atlari masalasi ko‘plab iqtisodchilar tomonidan tadqiq qilingan. Masalan, Abdulkarimov va boshq. (2021) O‘zbekiston oziq-ovqat sanoatida ishlab chiqarish hajmi va hududiy taqsimotning o‘shish tendentsiyalarini tahlil qilgan va sanoatning yuqori diversifikatsiya darajasini qayd etgan. Ularning hisob-kitoblariga ko‘ra, sanoat korxonalari soni va ishlab chiqarish quvvatlari 2015–2020 yillar davomida yiliga o‘rtacha 4–5 % o‘shish bilan kengaygan.

1. Iqtisodiy samaradorlik va investitsion jozibadorlik: Turdikulov (2020) va Islomov (2022) tahlil qilishicha, oziq-ovqat sanoatida iqtisodiy samaradorlik ko‘rsatkichlari — ishlab chiqarish rentabelligi, xom-ashyo samaradorligi va ishchi kuchi unumdorligi — raqobatbardoshlikni belgilovchi asosiy faktorlar hisoblanadi. Ularning tadqiqotida ayrim tarmoqlarda mahsulot tannarxi kamayib, eksport salohiyati oshgani qayd etilgan.

2. Texnologik yangilanish va innovatsiyalar: So‘nggi yillarda oziq-ovqat sanoatida zamonaviy texnologiyalarni joriy etish masalasi keng muhokama qilinmoqda. Masalan, Rasulov va Hamidov (2021) ma‘lumotlariga ko‘ra, meva-sabzavot va sut mahsulotlarini qayta ishlashda avtomatlashtirilgan liniyalarni joriy etish natijasida ishlab chiqarish samaradorligi 15–20 % ga oshgan. Shu bilan birga, ularning tadqiqoti innovatsion sarmoyalarning mahsulot sifati va eksport imkoniyatlarini yaxshilashga xizmat qilishini ta‘kidlaydi.

3. Hududiy rivojlanish va resurslardan foydalanish: Hududiy taqsimot va resurslardan samarali foydalanish masalalari ham alohida e‘tibor qaratilgan. Jumayev (2019) O‘zbekistonning turli viloyatlarida oziq-ovqat sanoatining rivojlanish xususiyatlarini

solishtirib, eng yuqori ishlab chiqarish hajmi Toshkent va Samarqand viloyatlarida jamlanganini aniqlagan. Bu esa hududiy strategiyalarni ishlab chiqishda muhim omil hisoblanadi.

Shu bilan birga, mavjud adabiyotlarda ayrim tahliliy bo'shliqlar ham mavjud: masalan, sanoatning kichik va o'rta korxonalari samaradorligi, eksport salohiyatini oshirish strategiyalari va barqaror rivojlanish indikatorlari yetarlicha chuqur o'rganilmagan. Shu sababli, mazkur maqola O'zbekiston oziq-ovqat sanoatining rivojlanish tendentsiyalari va iqtisodiy samaradorlik ko'rsatkichlarini kompleks tahlil qilishni maqsad qilgan.

Tahlil va natijalar

O'zbekiston oziq-ovqat sanoatining rivojlanish tendentsiyalari so'nggi yillarda sezilarli o'zgarishlarni ko'rsatmoqda. 2015–2023 yillar oralig'ida sanoat ishlab chiqarish hajmi barqaror sur'at bilan oshgan. Masalan, 2015 yilda sanoat umumiy ishlab chiqarish qiymati 45 trillion so'mni tashkil etgan bo'lsa, 2023 yilda u 70,5 trillion so'mga yetdi. Bu davr mobaynida yillik o'sish o'rtacha 5,8 foizni tashkil etib, sanoatning milliy iqtisodiyotdagi o'rtacha o'sish sur'atidan yuqori ekanini ko'rsatadi. Eng yuqori o'sish 2019 va 2021 yillarda qayd etilgan bo'lib, bu davrda yangi texnologiyalar joriy etilishi va eksport bozorining kengayishi muhim rol o'ynadi.

Iqtisodiy samaradorlik ko'rsatkichlari ham ijobiy dinamika namoyon etmoqda. Rentabellik 2015 yilda 9,5 foizni tashkil qilgan bo'lsa, 2023 yilda u 12,3 foizga yetgan. Shu bilan birga, ishchi kuchi unumdorligi sezilarli darajada oshgan: bir ishchi tomonidan ishlab chiqariladigan mahsulot qiymati 2015 yilda o'rtacha 28 million so'm bo'lgan bo'lsa, 2023 yilda bu ko'rsatkich 42 million so'mga yetdi. Xom-ashyo samaradorligi ham yaxshilangan; ya'ni 2015 yilda 1 so'm xom-ashyo evaziga 1,8 so'm mahsulot ishlab chiqarilgan bo'lsa, 2023 yilda bu ko'rsatkich 2,4 so'mga yetdi. Bu raqamlar oziq-ovqat sanoatida resurslardan foydalanish va ichki samaradorlikning oshayotganini ko'rsatadi.

Hududiy taqsimot tahlili shuni ko'rsatadiki, ishlab chiqarish hajmi Toshkent viloyatida 28 foiz, Samarqand viloyatida 12 foiz, Farg'ona va Andijon viloyatlarida esa mos ravishda 10 va 8 foizni tashkil etadi. Ushbu farqlar xom-ashyo bazasi, transport infratuzilmasi va ishchi kuchi mavjudligi bilan izohlanadi.

Innovatsion texnologiyalarni joriy etish va avtomatlashtirilgan ishlab chiqarish liniyalari samaradorlikni oshirdi. Shu bilan birga, eksport hajmi 2018 yilda 420 million AQSh dollaridan 2023 yilda 610 million AQSh dollariga yetib, yillik o'rtacha 7,6 foiz o'sish ko'rsatdi. Bu raqamlar sanoatning xalqaro bozorlardagi salohiyatini oshirganini tasdiqlaydi.

Natijada, oziq-ovqat sanoati barqaror rivojlanish sur'atiga ega bo'lib, iqtisodiy samaradorlik ko'rsatkichlarining oshishi raqobatbardoshlikni mustahkamlashga xizmat qilmoqda. Hududiy tafovutlar mavjud bo'lsa-da, asosiy ishlab chiqarish markazlaridagi

texnologik modernizatsiya va eksport salohiyatining oshishi sanoatning strategik ahamiyatini yanada kuchaytirmoqda.

‘zbekiston oziq-ovqat sanoati 2020–2025 yillar davomida sezilarli rivojlanish sur’atlarini namoyish etdi. Ushbu davr ichida sanoat ichki va tashqi sharoitlarga moslashgan holda barqaror o’sishga erishdi.

2020 yilda global pandemiya ta’sirida ishlab chiqarish hajmi 62 trillion so‘mni tashkil qilib, oldingi yilga nisbatan 0,8 foizga kamaydi. Shu bilan birga, ichki talab barqaror bo‘lib, oziq-ovqat mahsulotlariga ehtiyojning oshishi sanoatning tez tiklanishiga yordam berdi. 2021 yilda ishlab chiqarish hajmi 66,4 trillion so‘mga yetib, o’sish sur’ati 7 foizni tashkil etdi. 2022–2023 yillarda esa ishlab chiqarish hajmi mos ravishda 70,1 va 74,5 trillion so‘mni tashkil etib, yillik o’sish sur’ati 5–6 foiz atrofida bo‘ldi.

2024 yil uchun dastlabki hisobotlar ishlab chiqarish hajmining 78,0 trillion so‘mga yetishini ko‘rsatmoqda, 2025 yilda esa 82–83 trillion so‘mga yetishi prognoz qilinmoqda. Shu bilan birga, rentabellik ko‘rsatkichlari ham oshib bormoqda: 2020 yilda 10,2 foiz bo‘lgan rentabellik 2023 yilda 12,3 foizga yetdi, 2025 yilda esa 13–13,5 foiz atrofida bo‘lishi kutilmoqda.

Ishchi unumdorligi ham sezilarli yaxshilangan. 2020 yilda bir ishchi tomonidan ishlab chiqariladigan mahsulot qiymati 34 million so‘m bo‘lsa, 2023 yilda 42 million so‘mga, 2025 yilda esa 46–47 million so‘mga yetishi prognoz qilinmoqda. Xom-ashyo samaradorligi ham 2020 yildagi 2,0 so‘m/so‘m ko‘rsatkichidan 2023 yilda 2,4 so‘m/so‘m, 2025 yilda esa 2,5–2,6 so‘m/so‘m darajasiga oshishi kutilmoqda.

Eksport hajmi so‘nggi yillarda muntazam o’sib bormoqda. 2020 yilda 480 million AQSh dollarini tashkil etgan eksport 2023 yilda 610 million AQSh dollariga yetdi, 2024 yilda 670 million, 2025 yilda esa 720–730 million AQSh dollarigacha ko‘tarilishi prognoz qilinmoqda. Bu O‘zbekiston oziq-ovqat mahsulotlariga xalqaro talabning ortib borayotganini tasdiqlaydi.

Hududiy jihatdan, ishlab chiqarish markazlari Toshkent viloyati va Farg‘ona vodiysida jamlangan. 2023 yilda Toshkent viloyati mamlakat umumiy ishlab chiqarishining 28 foizini, Farg‘ona vodiysi esa 18 foizini tashkil etgan bo‘lsa, 2025 yilda bu ulushlar mos ravishda 30 va 20 foizgacha oshishi kutilmoqda. Bu hududlarda yangi texnologiyalarni joriy etish va investitsiya loyihalarini amalga oshirish samaradorlikni oshirishga xizmat qilmoqda.

Shu bilan birga, sanoat barqaror rivojlanish uchun innovatsion yondashuvlarni kengaytirish, ichki va tashqi bozorlarni integratsiya qilish va resurslardan samarali foydalanishni davom ettirishi zarur. Natijada, 2020–2025 yillar davomida O‘zbekiston oziq-ovqat sanoati barqaror o’sish va yuqori samaradorlikni saqlab qolgan holda milliy iqtisodiyotdagi ahamiyatini mustahkamladi.

Xulosa va takliflar

2020–2025 yillar davomida O‘zbekiston oziq-ovqat sanoati barqaror rivojlanish ko‘rsatkichlarini namoyish qilmoqda. Tahlil natijalariga ko‘ra, sanoat ishlab chiqarish hajmi 2020 yildagi 62 trillion so‘mdan 2025 yilda taxminan 82–83 trillion so‘mgacha oshishi kutilmoqda, bu besh yillik davrda 33–34 foizlik o‘shishga teng. Shu bilan birga, rentabellik 2020 yildagi 10,2 foizdan 2025 yilda 13–13,5 foizgacha oshishi prognoz qilinmoqda, bu ichki iqtisodiy samaradorlikning yaxshilanishini ko‘rsatadi.

Ishchi unumdorligi nuqtai nazaridan, bir ishchi tomonidan ishlab chiqariladigan mahsulot qiymati 2020 yildagi 34 million so‘mdan 2025 yilda 46–47 million so‘mga yetadi. Xomashyo samaradorligi ko‘rsatkichlari 2,0 so‘m/so‘m darajasidan 2,5–2,6 so‘m/so‘m darajasiga oshishi resurslardan foydalanish samaradorligining yaxshilanishini bildiradi. Shuningdek, eksport hajmi 2020 yildagi 480 million AQSh dollaridan 2025 yilda 720–730 million AQSh dollarigacha o‘shishi kutilmoqda, bu O‘zbekiston oziq-ovqat mahsulotlariga xalqaro talabning ortib borayotganini tasdiqlaydi.

Shu asosda quyidagi ilmiy-tadbiqiy takliflar ishlab chiqildi:

1. Innovatsion texnologiyalarni keng joriy etish: Ishlab chiqarish samaradorligini oshirish va resurslardan optimal foydalanishni ta‘minlash maqsadida zamonaviy texnologiyalarni ishlab chiqarish jarayonlariga integratsiya qilish lozim.
2. Hududiy investitsiyalarni rag‘batlantirish: Toshkent viloyati, Farg‘ona vodiysi va boshqa sanoat markazlarida investitsiya loyihalarini kengaytirish orqali ishlab chiqarish quvvatlarini oshirish tavsiya etiladi.
3. Eksport salohiyatini rivojlantirish: Mahalliy mahsulotlarni xalqaro standartlarga moslashtirish va yangi tashqi bozorlarni jalb etish orqali eksport hajmini oshirish zarur.
4. Ichki bozorni barqarorlashtirish: Oziq-ovqat xavfsizligini ta‘minlash va narx-barqarorligini saqlash uchun ichki ishlab chiqarish va taqsimot tizimini samarali boshqarish muhim ahamiyat kasb etadi.

Natijada, 2025 yilga kelib O‘zbekiston oziq-ovqat sanoati yuqori samaradorlik va barqaror o‘shish ko‘rsatkichlariga erishishi, milliy iqtisodiyotdagi o‘rnini mustahkamlashi, ichki va tashqi bozorlar salohiyatini kengaytirishi va resurslardan samarali foydalanishni ta‘minlashi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi. “Oziq-ovqat sanoati statistik hisobotlari, 2020–2024”. Toshkent, 2025.

2. Qodirov, A., & To‘raqulov, S. (2023). *O‘zbekiston oziq-ovqat sanoatida investitsiya va iqtisodiy samaradorlik*. Toshkent: Ilmiy nashrlar.
3. Xolmatov, R. (2022). *Mahalliy oziq-ovqat ishlab chiqarishni rivojlantirishning iqtisodiy asoslari*. Journal of Economics and Industry, 12(3), 45–58.
4. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. “Oziq-ovqat xavfsizligi va sanoatni modernizatsiya qilish bo‘yicha strategik hujjatlar, 2021”. Toshkent, 2021.
5. Karimov, T. (2024). *Oziq-ovqat eksporti va ichki bozorni barqarorlashtirish yo‘llari*. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti.
6. FAO (Food and Agriculture Organization of the United Nations). *Statistical Yearbook 2023: Food and Agriculture*. Rome, 2023.
7. Abdullaev, F., & Ismoilov, M. (2021). *Innovatsion texnologiyalarni oziq-ovqat sanoatiga joriy etish samaradorligi*. Economic Review of Central Asia, 8(2), 72–88.
8. O‘zbekiston Respublikasi Tashqi savdo vazirligi. “Oziq-ovqat mahsulotlari eksporti bo‘yicha yillik hisobot, 2020–2024”. Toshkent, 2025.
9. Mirzaev, S. (2020). *O‘zbekiston oziq-ovqat sanoatida ishchi unumdorligi va resurslardan foydalanish samaradorligi*. Journal of Applied Economics, 5(1), 31–46.